

Grice sitt begrep om generalisert konversasjonell implikatur

Prøveforelesning for cand-philol. graden, UiT 14. juni 1999

Rani Lill Anjum

Jeg regner med at tittelen på forelesninga mi kan virke ganske livsfjern og teknisk. Men temaet jeg skal snakke om, er faktisk noe så dagligdags som språk og kommunikasjon.

Paul Grice stiller opp en temmelig kompleks meningsanalyse, der han avdekker forskjellige meningsnivåer i språket. Det vil si at når vi snakker sammen, så foregår ofte samtalen vår på flere ulike nivåer samtidig, uten at vi tenker over det eller legger merke til det.

Sett at jeg nå sier: **Den dagen han klarer å skifte en lyspære aleine, så går verden under!** Det jeg sier, helt bokstavelig, synes å være noe annet enn det jeg egentlig vil si, nemlig at han er en kløne, eller at han er lite praktisk. Men ingen trenger en tolk for å forstå hva som egentlig blei sagt her. Vår beherskelse av språket går nemlig utover hva vi sjøl er bevisste på når vi snakker sammen. Det er fordi at når vi deltar i en samtale, så følger vi ulike regler som er godt innarbeidet i oss.

Grice formulerer et prinsipp som han kaller for "the Cooperative Principle", eller det jeg vil kalle "samarbeidsprinsippet". Dette prinsippet går ut på at:

Man skal gjøre sitt bidrag til konversasjonen slik som hensikten eller retningen av samtalen man deltar i krever det, på det stadium som ens bidrag kommer.

Dette virker ganske abstrakt og kryptisk. Men Grice sin idé bak dette prinsippet er at det følges ubevisst i en samtale, hvis man snakker meningsfylt.

Han spesifiserer dette samarbeidsprinsippet ved å formulere **fire samtalemaksimer**, som uttrykker generelle prinsipper for hva som forventes i en samtale, og hvordan en samtale bør foregå. Disse maksimene kaller han kvantitet, kvalitet, relasjon og måte:

Kvantitet går ut på at man skal være såpass informativ som det forventes utfra samtalens hensikt. Man skal ikke være mer eller mindre informativ. Vi har sikkert alle opplevd at vi har snakket med noen som informerer oss om mye mer enn hva vi i det hele tatt er interessert i å vite.

For eksempel husker jeg fra jeg gikk på barneskolen, og spurte pappa om han kunne hjelpe meg med et regnestykke. Da forventet jeg at han skulle se på det regnestykket jeg spurte om, og så hjelpe meg å løse dette. I stedet bladde pappa tilbake til side 1 i læreboka, og begynte å snakke seg igjennom kapittel for kapittel. Det er ingen tvil om at dette var et klart brudd på kvantitetsmaksimen.

Den neste maksimen er **kvalitet**. Denne sier at man skal ikke si hva man tror er falskt, eller hva man ikke har adekvate bevis for. Også her kjenner vi nok alle til personer som liker å påstå ting i hytt og pine, uten å ha noe belegg for påstanden sin.

Relasjon er kanskje den maksimen som jeg setter mest pris på, men som jeg samtidig bryter oftest. Denne sier at man skal holde seg til saken. Det man sier skal være relevant i forhold til samtalen. Likevel kan det også være et triks nettopp å bytte samtaleemne helt plutselig, hvis for eksempel man har kommet opp i en pinlig situasjon.

Den siste maksimen er det han kaller **måte**, som går på måten noe sies på. Her er budskapet: Vær klar og tydelig! Ikke vær tvetydig eller unødvendig omstendig. Unngå uklare uttrykk!

Disse maksimene følger vi vanligvis når vi snakker sammen, men det er også tydelig at vi kan bryte en eller flere av maksimene. Grice mener at man kan bryte en maksime bevisst, og samtidig følge det overordnede samarbeidsprinsippet. La oss ta et eksempel:

Jeg skal søke om et stipend, og ber veilederen min, Arnt, om å skrive et anbefalingsbrev. Arnt skriver et brev der det står at Rani Anjum har morsomme armbevegelser, og hun er svært flink til å arrangere fester.

Her er det naturlig å spørre seg hva Arnt egentlig mener med å skrive dette. Hvis man skal tolke det han sier bokstavelig, så har han helt klart brutt med relasjonsmaksimen, som sier at man skal holde seg til saken. Men hvis vi skal forutsette at han følger samarbeidsprinsippet, om at man skal gi sitt bidrag som det forventes i samtalen, så må han ha ment noe annet enn det han sa helt ordrett.

Det virker ganske klart at uansett hva Arnt antydte eller indikerte, så er dette noe annet enn det han eksplisitt har sagt (eller skrevet), som bare var at jeg har morsomme armbevegelser og at jeg er flink til å arrangere fester. Man kan si at det Arnt mente var at jeg ikke er spesielt flink i filosofi.

Man ser at det Arnt sier er noe annet enn hva han mener. Man kan altså skille mellom hva som sies eksplisitt, og hva som implisitt uttrykkes. Hvis det Arnt her mente, virkelig bare var at jeg er flink til å arrangere fester og har morsomme armbevegelser, så har han ikke bare brutt relasjonsmaksimen, men faktisk hele samarbeidsprinsippet. Han har da ikke forstått hva jeg forventet av han i denne situasjonen.

Og da tror jeg vi er modne for å komme inn på Grice sin analyse av de ulike meningsnivåene i språket vårt.

Skillet mellom semantikk og pragmatikk er vel kjent for de fleste. Men hva dette skillet går ut på, finnes det mange definisjoner på. En vanlig definisjon vil være å si at semantikk handler om språkmening, mens pragmatikk handler om språkbruk.

Grice sitt skille, derimot, går ut på at det som faller innunder **semantikken** er det som er det sannhetsrelevante meningsinnholdet i en setning, mens det som går utover dette hører innunder **pragmatikken**.

Semantikk	Pragmatikk
Det sannhetsrelevante meningsinnholdet i uttrykket	Den meninga som går utover, eller kommer i tillegg til, det sannhetsrelevante innholdet

Et eksempel på en setning som både har et semantisk og et pragmatisk meningsnivå, er denne:

Naboene vår er negere, men hyggelige.

Det som er grunnstrukturen til dette utsagnet, er med en formallogisk fortolkning

P og Q: Naboene våre er både negere og hyggelige.

Det semantiske meningsnivået er altså at P er sann og Q er sann. Likevel så er det opplagt at jeg også antyder at det er en motsetning mellom det å være neger og det å være hyggelig. Dette ligger i den konvensjonelle bruken av ordet "men".

Naboene våre er negere, MEN hyggelige.

Det at jeg indikerer en sårn type motsetning, antyder da også en mer generell oppfatning hos meg, men denne faller innunder det Grice definerer som pragmatikk. Ettersom alt det som er relevant for

sannheten til et utsagn faller innunder semantikken, så er det her også klart at den motsetninga jeg impliserer mellom det å være neger og det å være hyggelig, ikke er sannhetsrelevant. Det betyr at noen godt kan være uenige i at det er en motsetning mellom det å være neger og det å være hyggelig, men de må likevel innrømme at setninga mi er sann, hvis naboene våre både er negere og hyggelige.

Vi snakker altså på flere ulike nivåer samtidig, men bare det semantiske nivået er avgjørende for sannheten til det vi sier. Semantikken inneholder bare ett nivå, mens pragmatikken deles inn i to nivåer, **konvensjonell implikatur og partikularisert konversasjonell implikatur**.

At noe er en pragmatisk implikatur, vil si at man impliserer, antyder eller indikerer noe utover det som er den bokstavelige meninga til et utsagn. Eksemplet med naboene våre som er negere, men hyggelige, implikerer konvensjonelt at det er en motsetning mellom det å være neger og det å være hyggelig. Vi så at denne motsetningen følger av ordet "men" sin konvensjonelle mening.

Andre ord som konvensjonelt implikerer noe utover det som er sannhetsrelevant, er likevel, dog og dessuten. Men det vil også være sånn at hvis noen hevder at:

Verdens nordligste universitet har en rosa administrasjonsbygning,

og jeg samtidig hevder at:

Universitetet i Tromsø har en rosa administrasjonsbygning,

så har vi konvensjonelt sagt det samme.

For å vite absolutt alt om hva som er konvensjonelt implikert må man i følge Grice vite: 1) identiteten eller referansen til det som det snakkes om, 2) tidspunktet når det blei sagt, og 3) den konvensjonelle betydninga til det språklige uttrykket.

Eksemplet med Arnt som skreiv at jeg var flink til å arrangere fester og har morsomme armbevegelser er et klart eksempel på **partikulariserte konversasjonelle implikaturer**. Det han sa eksplisitt, var her noe annet enn hva han konversasjonelt implikerte, nemlig at jeg er dårlig i filosofi.

De partikulariserte konversasjonelle implikaturene følger ikke av den konvensjonelle meninga til et uttrykk, men følger av konteksten til ytringa. Man må altså ha en kontekst, med en ytrer og minst én tilhører.

Vi har følgelig et skille mellom konvensjonelle implikaturer og partikulariserte konversasjonelle implikaturer:

Pragmatikk	
Konvensjonell implikatur	Partikularisert konversasjonell implikatur
Følger av den konvensjonelle meninga til et uttrykk, f.eks. P men Q	Følger av ordene i et utsagn, samarbeidsprinsippet med maksimene, pluss konteksten, f.eks. Arnt med anbefalingsbrevet

Som jeg sa tidligere i forbindelse med eksemplet med Arnt og anbefalingsbrevet, så er det mulig å tenke seg at han bare mente det som blei sagt bokstavelig. Tenk om han mente å si at jeg har morsomme armbevegelser og er flink til å arrangere fester.

Her kommer samarbeidsprinsippet og de fire maksimene inn: For en tilhører vil i denne situasjonen tro at det som egentlig menes er noe annet enn det som blir sagt eksplisitt. Det er fordi man alltid må forutsette at den som snakker følger samarbeidsprinsippet, og ikke er ute etter å villedde tilhørerne.

Hvis det er opplagt at en eller flere av maksimene er blitt brutt, så vil man naturlig spørre seg om hva som er årsaken til dette, og hvordan dette kan forenes med at ytreren likevel har fulgt samarbeidsprinsippet. Og ettersom man da må ha forbrutt seg mot maksimene, så må man mene noe utover det som man har sagt ordrett. Det skapes følgelig en forventning om at ytreren antyder eller impliserer noe annet enn det som eksplisitt sies.

Grice hevder faktisk at de partikulariserte konversasjonelle implikaturene kan kalkuleres utfra en viss tankerekke. Denne går utpå å finne ut om ytreren virkelig mente det som blei sagt helt eksplisitt, eller om det som egentlig var ment å uttrykkes var noe annet. Denne prosedyren går i flere skritt:

La oss ta et annet eksempel på en partikularisert konversasjonell implikatur: Jeg kommer på fest i en ny kjole, og spør vertinnen om hva hun synes. Hun kaster et rakst blikk på den, og svarer at den i hvert fall ser ut til å være varm nok.

1. Hun har sagt at P: kjolen min ser ut til å være varm nok.

2. Det er ingen grunn til å tro at hun ikke er klar over samtalemaksimene, eller i hvert fall samarbeidsprinsippet, ettersom dette er godt innbakt i måten vi lærer å kommunisere med hverandre på.
3. Hun kan ikke følge samarbeidsprinsippet med mindre hun tenker at Q: at hun ikke synes at kjolen min er noe fin.
4. Hun veit, og veit at jeg veit at hun veit, at jeg kan se at antakelsen om at hun tenker Q er påkrevd i denne situasjonen.
5. Hun har likevel ikke gjort noe for å hindre meg i å tenke Q.
6. Hun har til hensikt å få meg til å tenke, eller er i det minste villig til å la meg tenke, at Q.
7. Hun har følgelig implikert at Q: at hun ikke synes at kjolen min er fin.

Konversasjonelle implikaturer er følgelig kalkulerbare. I tillegg er de kansellerbare: Det vil si at jeg må trekke tilbake antakelsen min om at hun implikerte at kjolen min ikke var fin, hvis hun skulle komme til å gi noen ny informasjon som strider imot dette.

Tenk om hun for eksempel et par minutter seinere roser kjolen min opp i skyene, og sier at hun egentlig blei sur fordi hun har helt lik sjøl. På denne måten kan vi hele tida rydde opp i misforståelser gjennom en samtale.

Man blir jo ofte fornærmet på gale premisser, og da er det greit å få klargjort at ytreren bare hadde vært en kløne når hun uttalte seg. Andre ganger igjen, kan man forsøke å fornærme noen, eller gi noen et hint, ved hjelp av partikulariserte konversasjonelle implikaturer, uten at vedkommende forstår hva man sier. Da er det også fint å kunne velge den semantiske eller konvensjonelle løsningen, og si alt i klartekst.

Så langt synes jeg at Grice absolutt har noe å bidra med. Det jeg sa nå, implikerer konvensjonelt at jeg mener at det også er noe hos Grice som jeg ikke synes er like bra. Og her kommer vi til hva som er selve motivasjonen hans med å innføre alle disse skillene mellom ulike meningsnivåer i språket.

Han ønsker nemlig å løse **kondisjonalproblemet** ved å nekte for at det i det hele tatt finnes et sånt problem. Som vi har sett, så skiller han mellom det som er relevant for sannheten til en setning, og hva som kommer i tillegg. Det første var semantikk, og det andre var pragmatikk. Her hadde vi eksemplet med naboene våre som er negere, men hyggelige, som inneholder 2 meningsnivåer.

Men det som er det virkelige sjakktrekket, og som Grice ikke sier med en gang, er at **han definerer det som er sannhetsrelevant på samme måte som man gjør innenfor formallogikken**. Det vil si at han legger seg flat for formallogikkens dommer, uansett hva disse skulle vise seg å være.

Grice sier i "Logic and Conversation" at det er vanlig å mene innenfor filosofisk logikk at det er en forskjell mellom de språklige uttrykkene: **og, eller, hvis..så** og **ikke** slik de forekommer i naturlig språk, og slik de blir definert som formallogiske konnektiver.

Men dette er Grice uenig i. Han tilhører en gruppe som blir kalt for ekvivalensteoretikerne, som hevder at det ikke finnes noen forskjeller mellom formallogikken og naturlig språk. Formallogikken er følgelig for disse en perfekt analyse av naturlig språk.

Vi skal fort se på hvordan de ulike konnektivene blir definert sannhetsfunksjonelt, altså innenfor logikken (Det at de er definert sannhetsfunksjonelt vil si at man definerer dem sånn at det er mulig å regne ut hvilken sannhetsverdi en setning har, på bakgrunn av sannhetsverdien til de ulike setningsleddene).

- Konjunksjon: $P \& Q$ (P og Q): Både P og Q må være sanne for at setninga skal være sann.
- Disjunksjon: $P \vee Q$ (P eller Q): Minst P eller Q må være sann for at setninga skal være sann, men det kan også være sånn at P og Q er sanne samtidig.
- Kondisjonal: $P \supset Q$ (hvis P så Q): Minst ikke-P eller Q må være sann for at setninga skal være sann.
- Negasjon: $\neg P$ (ikke P): P må være falsk for at setninga skal være sann.

Hovedproblemet her er kondisjonalene, og jeg vil prøve å vise hvorfor. Når vi ser på sannhetsbetingelsene til en hvis..så-setning, så ser vi at de er definert som at det er tilstrekkelig at antesedenten, P, er falsk, eller at konsekventen, Q, er sann. Grice hevder altså at dette er det eneste sannhetsrelevante innholdet til kondisjonaler også i naturlig språk.

Men se på denne setninga:

Hvis jeg bor i Oslo, så bor jeg i Sverige.

Hvis vi bruker de sannhetsfunksjonelle reglene i formallogikken til å undersøke hvorvidt denne setninga er sann eller falsk, så får vi resultatet at den er sann. Det er fordi den symboliseres som en material kondisjonal, $P \supset Q$, og er følgelig sann når antesedenten, P, er falsk.

Grice er da enig i at det er sant at hvis jeg bor i Oslo, så bor jeg i Sverige, nettopp fordi jeg ikke bor i Oslo. Men dette kan da umulig være sant i vanlig språk? Her har Grice en forklaring:

Når man hevder en sånn kondisjonal, så bryter man med samarbeidsprinsippet og samtalemaksimene. Hvis jeg hevder at hvis jeg bor i Oslo, så bor jeg i Sverige, på bakgrunn av at jeg veit at jeg ikke bor i Oslo, så har jeg forbrutt meg mot god samtaleskikk. Det er følgelig ikke formallogikken det er noe galt med, men med meg, som har påstått en sånn meningsløs setning.

Grice forutsetter nemlig at vi snakker meningsfylt når vi samtaler, det vil si i overensstemmelse med samarbeidsprinsippet. Og grunnen til at det er mulig å komme opp i sånne problemer med forholdet mellom naturlig språk og formalt språk, er at vi kan si mindre enn det vi veit. Vi kan velge å villedde våre samtalepartnere ved å ytre svakere setninger enn hva vi er i stand til.

Hvis jeg veit at jeg ikke bor i Oslo, og dette er det eneste jeg ønsker å uttrykke, så bør jeg si bare dette. Grice formulerer derfor en maksime som sier at

man skal påstå det sterkere framfor det svakere.

Men et problem som Grice ikke tar høyde for, er at jeg kanskje nettopp tror at hvis jeg bor i Oslo, så bor jeg i Sverige. Hva om jeg hevder denne setninga på bakgrunn av den oppfatninga at det er en sammenheng mellom det å bo i Oslo og det å bo i Sverige? Da har jeg påstått det sterkeste framfor det svakere, og jeg har ikke forbrutt meg mot samarbeidsprinsippet. Den vil da likevel komme ut som sann hvis jeg følger de formallogiske reglene.

Hva sier Grice til dette? Jo, han påstår at setninga likevel er sann, men at man ikke kan tro på eller hevde en sånn setning. Den er sann, men ikke mulig å påstå. Den har lav påstandsmulighet, eller det som kalles assertability. Man kan altså ikke påstå eller tro på alle setninger som er sanne. En setning er sann hvis formallogikkens regler klassifiserer den som sann, men har lav påstandsmulighet hvis man ikke kan tro på den. **Hvor er logikken?**

Kan man egentlig si at noe som er sant ikke kan påstås? Er det ikke naturlig at det som er mulig å påstå også er sant? I hovedoppgaven min argumenterer jeg mot en sånt skille mellom assertability og sannhet, men jeg vil ikke komme noe mer inn på det her.

Er det virkelig tilstrekkelig at en kondisjonal har falsk antesedent eller sann konsekvent, for at kondisjonalen som helhet skal være sann? Er det ikke sånn at det også må finnes en slags sammenheng mellom antesedent og konsekvent, for at man skal kunne si at noe i det hele tatt er en naturlig hvis..så-setning?

Grice mener at en sånn sammenheng signaliseres ut fra det språklige uttrykket, men at den likevel ikke er sannhetsrelevant. Sammenhengen mellom antesedent og konsekvent i en naturlig kondisjonal faller innunder den siste kategorien innenfor pragmatikken, nemlig det som Grice kaller **generaliserte konversasjonelle implikaturer**. Og ettersom de er en del av det pragmatiske innholdet i en setning, er de definert som ikke sannhetsrelevant.

Grice hevder at man av og til kan si at bruken av visse ord i et språklig uttrykk normalt ville medføre en bestemt type implikatur, nemlig generaliserte konversasjonelle implikaturer. Disse likner ifølge Grice alt for mye på de konvensjonelle implikaturene. Men likevel er det en forskjell. Mens den konvensjonelle implikaturen alltid vil være en del av meninga til et språklig uttrykk uansett kontekst, kan det som er generalisert konversasjonelt implikert alltid kanselleres.

Dette virker nok temmelig abstrakt. La oss se på noen konkrete eksempler som Grice kommer med: Hvem som helst som bruker en setning av typen:

Mr. X skal treffe en dame i kveld,

vil normalt implikere at denne damen ikke er søstera, kona, mora, eller en nær og platonisk venn.

Og det samme gjelder for setninga:

Jeg så et utrolig fint hus i går.

Her ville en hvilken som helst tilhører blitt forbauset, hvis det viste seg at det var mitt eget hus jeg hadde sett. Og også det kjente eksemplet:

Kongen av Frankrike er ikke skallet,

impliserer ved generalisert konversasjonell implikatur at det finnes en bestemt konge av Frankrike.

Likevel, det er ikke noe i veien for å ytre alle disse setningene under andre forutsetninger enn de som signaliseres ved generalisert konversasjonell implikatur. De er derfor ikke sannhetsrelevante for utsagnene, men følger av ordene i setninga, pluss samarbeidsprinsippet og maksimene.

Vi har nå følgende inndeling av de pragmatiske implikaturene:

Konvensjonell implikatur	Partikularisert konversasjonell implikatur	Generalisert konversasjonell implikatur
--------------------------	--	---

Følger av det språklige uttrykket uavhengig av konteksten, f. eks. P men Q	Følger av det språklige uttrykket, samarbeidsprinsippet, pluss konteksten, f.eks. Arnt med anbefalingsbrevet	Følger av den konvensjonelle meninga til det språklige uttrykket, pluss samarbeidsprinsippet, f.eks. i hvis P så Q.
Er hverken kalkulerbare eller kansellerbare	Er både kalkulerbare og kansellerbare	Er både kalkulerbare og kansellerbare

Det er klart at det finnes slike tilfeller av generaliserte konversasjonelle implikaturer som Grice nevner her, hvor man har språklige uttrykk som i visse situasjoner normalt medfører en bestemt type implikatur, uavhengig av konteksten. Problemet er forøvrig at han plasserer alt for mye i denne kategorien, som kanskje egentlig burde være plassert under de konvensjonelle implikaturene, eller til og med under semantikken.

Det er for eksempel et stort problem at han plasserer sammenhengen mellom antesedent og konsekvent i en naturlig kondisjonal innunder disse generaliserte konversasjonelle implikaturene. For dette medfører at hvis en kondisjonal mangler denne sammenhengen, så vil ikke dette være sannhetsrelevant.

Men kan man egentlig si at setninga:

Hvis jeg har en grønn jakke, så er $2+2=4$,

i det hele tatt er en naturlig kondisjonal? Den vil forøvrig klassifiseres som sann utfra den sannhetsfunksjonelle definisjonen av kondisjonaler. Men kan den være sann når det overhode ikke er en sann sammenheng mellom antesedent og konsekvent?

Jeg vil rett og slett hevde at det ikke er mulig for Grice å påstå at en slik sammenheng er irrelevant for sannheten til en kondisjonal. Han på sin side, hevder å ha et eksempel på en kondisjonal setning som ikke har en sammenheng mellom antesedent og konsekvent, og likevel er sann både i logikk og naturlig språk. Han hevder altså å kunne bevise at denne sammenhengen er kansellerbar, sånn som de andre generaliserte konversasjonelle implikaturene.

Eksemplet hans finner vi i "Indicative Conditionals", og det er sånn her:

Hvis Smith er på biblioteket, så jobber han.

Dette vil ifølge han normalt implikere at man i tillegg til å påstå det som ligger i det sannhetsrelevante innholdet, nemlig ikke-P eller Q, så har man også andre ikke-sannhetsfunksjonelle grunner for å hevde en sann setning, for eksempel at man mener at det er en sammenheng mellom antesedenten og konsekventen.

Men Grice mener at han kan finne en måte å uttrykke at det ikke skal være en slik sammenheng mellom antesedenten og konsekventen. Da sier han:

Jeg veit hvor Smith er, og jeg veit hva han gjør, men alt jeg kan fortelle dere er at hvis han er på biblioteket, så jobber han.

Her mener Grice at ingen vil bli overrasket hvis det skulle vise seg at han nettopp hadde tittet inn på biblioteket, og sett at Smith satt der og jobbet.

Så, hva er egentlig Grice sitt poeng med dette eksemplet? På hvilken måte mener han å ha bevist at det ikke er nødvendig at en naturlig kondisjonal signaliserer en sammenheng mellom antesedent og konsekvent?

Den sammenhengen Grice her snakker om er den mer generelle sammenhengen mellom antesedent og konsekvent, som for eksempel går ut på at det generelt er sann at hvis Smith er på biblioteket, så jobber han. Så idet han sier at: Jeg veit hvor Smith er, og jeg veit hva han gjør, så sier man allerede - hevder Grice - at denne sammenhengen bare gjelder her og nå, og det blir også sådd tvil om hvorvidt det faktisk er sann at Smith er på biblioteket.

Så kan man spørre: Er dette eksemplet godt nok? Og hva er det eventuelt godt for?

Uansett hvordan Grice mener at dette eksemplet skal kunne yte det som trengs, nemlig å bevise at sammenhengen mellom antesedent og konsekvent ikke nødvendigvis trenger å være signalisert i en naturlig kondisjonal, så mener jeg at han tar feil. Han klarer ikke å vise at denne kondisjonale ikke implikerer en sammenheng mellom antesedent og konsekvent.

For det er jo ikke bare de lovmessige sammenhengene vi snakker om ved hjelp av kondisjonaler. Ofte uttrykker vi sammenhenger som kun gjelder her og nå, som for eksempel:

Hvis du kommer hit innen ti minutter, så kan du fortsatt rekke å se Seinfeld.

Denne kondisjonale har absolutt en sammenheng, men det er likevel ikke tilfelle at hver gang man kan komme hit innen ti minutter, så kan man rekke å se Seinfeld.

Jeg kan altså ikke se at Grice får til det han ønsker, nemlig å kansellere sammenhengen mellom antesedent og konsekvent i en naturlig kondisjonal. Følgelig vil jeg konkludere at han ikke gjør det rette valget, idet han plasserer den kondisjonale sammenhengen mellom antesedent og konsekvent i klassen av generaliserte konversasjonelle implikaturer. Og problemet med å begå en feil i

forbindelse med naturlige kondisjonaler, er at man da samtidig får problemer med andre konnektiver, og da særlig med disjunksjonene, dvs. eller-setningene:

Grice hevder nemlig at en annen generalisert konversasjonell implikatur vil være, at når man hevder en naturlig disjunksjon, P eller Q, så implikerer man at man ikke veit om P eller Q: Man veit ikke hvilken av alternativene som er tilfelle, men man veit at en av dem er sann. Et eksempel er hvis jeg sier:

Jeg skal reise med buss eller med tog.

Her kunne jeg like gjerne tilføyd at jeg ikke veit hvilken av dem. I tillegg implikerer man samtidig at P og Q ikke begge kan være sanne, men at disjunksjonen er eksklusiv. Sannheten til P utelukker sannheten til Q, og omvendt. Hvis jeg reiser med buss, så reiser jeg ikke med tog. Jeg kan ikke gjøre begge deler samtidig.

En disjunksjon generalisert konversasjonelt implikerer følgelig at jeg ikke veit om P eller Q, og at det ikke er sant at både P og Q. Grice hevder at det likevel ikke vil ha noen innvirkning på sannheten til setninga hvis jeg veit at jeg skal reise med tog, eller hvis jeg for eksempel skal reise med både buss og tog. Poenget er at når man bruker en disjunksjon, så signaliserer man språklig at man ikke veit om P eller Q, og at man ikke kan ha både P og Q.

Men er det virkelig sann at dette ikke er sannhetsrelevant? Sett at jeg treffer en gammel klassekamerat i Storgata helt uventet. Hun vil at vi skal gå på kafé og mimre om gamledager, men jeg vil helst ikke. Jeg er dessuten på vei til frisøren, og sier dette for å bli kvitt henne. Men hun tar ingen hint, og spør hvor jeg skal etterpå. Jeg skal faktisk på kafé. Men for å slippe å ljuge, i frykt for å treffe henne der tilfeldig, så sier jeg:

Jeg skal enten på Mirage en liten tur, eller så skal jeg dra og besøke min syke tante.

Jeg har egentlig ingen tanter i byen, men det er jo sant at jeg skal en av delene. Håpet er bare å riste henne av meg.

Jeg ser at Grice har et poeng her, i at denne klassekameraten kan få problemer med å påstå at jeg ljuger hvis hun får vite at jeg hevdet dette på bakgrunn av viten om at jeg skulle på kafé. Hun kan selvsagt bli fornærma, men kan hun virkelig si at jeg ikke snakket sant? Jeg vil foreløpig påstå at denne setninga er sann, men misvisende.

Likevel fører dette til store problemer når man på bakgrunn av min sanne eller-setning, slutter at

Hvis jeg ikke er på Mirage, så er jeg hos min syke tante.

For dette vil jo ikke være sant, men rettere sagt falskt. Hvis jeg ikke er på Mirage, så er jeg i hvert fall ikke hos den syke tanta som jeg ikke har.

Men hvis disjunksjonen er sann, og kondisjonalen er falsk, hvordan kan det da være at den siste følger av den første? Er det ikke egentlig sånn at en eller-setning uttrykker nettopp at man ikke veit om P eller Q? Kan man virkelig si at dette ikke er relevant for sannheten til setninga?

Jeg veit ikke helt om jeg vil trekke tilbake påstanden om at eller-setninga mi var sann, men misvisende. Men jeg kan tenke meg at min gamle klassekamerat vil tillate seg å påstå at jeg ljugde, hvis hun får vite at jeg ikke hadde noen syk tante. Faktisk, så vil jeg påstå at denne setninga generalisert konversasjonelt implikerte, ifølge Grice sin klassifisering, at det finnes en bestemt tante som er min, og som er syk. Og i såfall vil jeg påstå at min setning var falsk, at jeg har ljugd, og at de fleste generaliserte konversasjonelle implikaturene er relevant for sannheten til en setning.

Det viser seg altså at den måten Grice definerer disse ulike meningsnivåene på, i utgangspunktet ikke fungerer sånn som de burde gjøre. Selvsagt gjør de nytten sin, ettersom alle aspektene som blir problematiske i forholdet mellom logikk og naturlig språk, blir plassert under pragmatikken, som igjen defineres som ikke sannhetsrelevant meningsinnhold.

Hvis vi stiller opp et skjema som viser Grice sine distinksjoner, så får vi noe sånt:

Semantikk	Konvensjonell implikatur	Generalisert konversasjonell implikatur	Partikularisert konversasjonell implikatur
Sannhetsrelevant meningsinnhold	Følger av det konvensjonelle meninga til et uttrykk, uavhengig av konteksten	Følger av den konvensjonelle meninga til et uttrykk, og samarbeidsprinsippet	Følger av det språklige uttrykket, samarbeidsprinsippet, og konteksten
Sannhetsfunksjonell redegjørelse for språket	Kan ikke kalkuleres eller kanselleres	Er både kalkulerbar og kansellerbar	Er både kalkulerbar og kansellerbar
P&Q $P \supset Q$ PVQ	P men Q	Sammenhengen i naturlige kondisjonaler	Arnt med anbefalingsbrevet

Man kan altså se at det sannhetsrelevante innholdet er i semantikken, mens alt det andre ikke er relevant for sannheten. Men jeg mener at alt det som er interessant for sannheten, er det som er plassert innunder pragmatikken.

Man kunne kanskje sagt at dette skjemaet løser kondisjonalproblemet. Men da må man først gå med på minst to premisser:

1. Det som er relevant for sannheten til en setning dekkes fullstendig av de sannhetsfunksjonelle definisjonene av de språklige uttrykkene: og, eller, hvis..så, ikke.
2. Sannhet er noe som bare finnes på ett nivå.

Jeg kan ikke slutte meg til noen av disse premissene. Jeg mener å ha vist at den sannhetsfunksjonelle redegjørelsen av språket ikke gjengir det sannhetsrelevante meningsinnholdet i naturlig språk, og i hvert fall ikke når det gjelder naturlige kondisjonaler. Årsaken til dette er først og fremst at man ikke kan få fram en sånn sammenheng mellom antesedent og konsekvent ved hjelp av en sannhetsfunksjonell tilnærming til hvis..så-setninger.

Man kan sannhetsfunksjonelt vise at det mangler en sammenheng, hvis antesedenten er sann og konsekventen er falsk. Hvis jeg for eksempel sier at

Hvis jeg spytter mot øst ved solnedgang, så vil jeg stå til eksamen,

så kan man faktisk sannhetsfunksjonelt regne ut at dette er falskt, hvis jeg spytter mot øst ved solnedgang, men likevel stryker.

Men man kan ikke vite om dette er sant eller falskt hvis jeg aldri prøver å spytte mot øst ved solnedgang. Problemet med formallogikken er at hver gang det ikke kan bevises at en kondisjonal er falsk, så påstår man at den er sann.

Når det gjelder det andre premisset, så synes jeg ikke at det er meningsfylt å snakke om sannhet som at det er noe som kun foregår på ett nivå. La oss ta eksemplet med naboene våre: Hvis jeg sier at

Naboene våre er negere, men hyggelige,

så har denne setninga i hvert fall to meningsnivåer. Jeg er enig med Grice i at det ene nivået sier at

P og Q: Naboene våre er negere og hyggelige,

og at det andre nivået sier at det er en **motsetning mellom P og Q:**

Det er en motsetning mellom det å være neger og det å være hyggelig.

Men vil en tilhører si seg enig med meg når jeg påstår en sånn setning, bare fordi det virkelig er tilfelle at de både er negere og hyggelige. Nei, dette er lite trolig. En tilhører vil nemlig kunne si seg enig i at Ja, de er hyggelige negere, men jeg er helt uenig i at det generelt er sånn at det er en motsetning mellom det å være neger og det å være hyggelig. Man kan altså si at det som faller innunder det ene meningsnivået er sant, mens det som faller innunder det andre er falskt.

Grice forutsetter at det ene nivået, nemlig det semantiske, er viktigere eller mer grunnleggende enn det andre, men jeg tror altså at dette er feil. Dette blir enda mer problematisk når vi ser på eksemplet med Arnt og anbefalingsbrevet mitt. Ifølge Grice er det sannhetsverdien til det nivået der Arnt sier at jeg har morsomme armbevegelser og er flink til å arrangere fester, som er det som skal bestemme sannheten til setninga. Men samtidig hevder han at det Arnt egentlig mener er at jeg ikke er flink i filosofi.

Er ikke da det som blir partikularisert konversasjonelt implikert det som er sannhetsrelevant i denne sammenhengen? Definisjonen av skillet mellom semantikk og pragmatikk som at det bare er semantikken som er det sannhetsrelevante meningsinnholdet bryter sammen, idet man ser at det her virker meningsløst å undersøke sannheten til den ordrette meninga i Arnt sin setning.

Jeg vil altså forkaste Grice sitt skille mellom semantikk og pragmatikk, og heller si at alle meningsnivåene er relevante for sannheten. Innholdet som faller innunder ett nivå kan være sant, mens det som faller innunder et annet kan være falskt.

Vi kan likevel benytte oss av den innsikten Grice gir oss med hensyn til ulike meningsnivåer, selv om vi velger å bruke den annerledes enn han gjør. Det Grice har gjort, er blant annet å vise hvor komplekst språket er, og hvor flinke vi egentlig er til å bruke og forstå det. For når vi bruker språket, så tenker vi ikke over disse meningsnivåene og de ulike samtalemaksimene, men forstår umiddelbart alle nivåene og hva som forventes av oss i en samtale. Grice sin analyse virker derfor klargjørende med hensyn på språkets ulike strukturer.

Og nettopp denne innsikten kan vi bruke: Det jeg har lyst til å gjøre er å ta utgangspunkt i Grice sin analyse, og bruke de ulike meningsnivåene til å bygge opp en ny formalisering av dagligspråket. En sånn formalisering vil da, forhåpentligvis, ta hensyn til de ulike meningsnivåene. Og den vil også ta høyde for at det som først og fremst skal formaliseres, er det som egentlig menes ved et utsagn.

Dette betyr at man selvsagt ikke skal formalisere Arnt sitt brev som

P og Q: Rani har morsomme armbevegelser og er flink til å arrangere fester,

når det som egentlig sies er

Ikke-P: Rani er ikke flink i filosofi.

Man må altså foreta en liknende analyse som det Grice gjør, før man i det hele tatt formaliserer en setning.

Grice kan også hjelpe oss til å forstå en type hvis..så-setninger som logikere har hatt problemer med å gjøre rede for. Et eksempel på en sånn setning er:

Hvis han der snakker sant, så er jeg paven!

Selv om vi umiddelbart forstår hva det er man ønsker å si, nemlig at han er en løgner, så virker det ikke som om det er en sammenheng mellom antesedent og konsekvent.

Med hjelp fra Grice sin meningsanalyse, kan vi gjøre rede for hvorfor man her benytter en hvis P, så Q setning for å uttrykke at ikke-P, at han ikke snakker sant. På den ene siden blir setninga brukt reint sannhetsfunksjonelt:

Jeg er ikke paven, og derfor snakker han ikke sant.

Denne måten å bruke setninga på, svarer altså til formallogikkens definisjon av material kondisjonal.

Men samtidig finnes det ingen kausal eller annen sammenheng mellom antesedent og konsekvent, og her kommer det pragmatiske aspektet. Formalisert som en naturlig hvis..så-setning, vil den bli meningsløs hvis det skulle vise seg at han snakker sant, men at jeg ikke følgelig er paven. Man benytter seg av en hvis..så-setning for å få fram at:

hvis P liksom skal være sann, så er selv Q sann!

En sånn setning blir altså meningsløs hvis vi ikke tar høyde for alle meningsnivåene samtidig. Dette burde være fullt mulig, ettersom det tross alt er det vi gjør i vår daglige omgang med språket.

Så det jeg kan si helt klart, er at selv om jeg ikke er enig i at Grice løser kondisjonalproblemet, hverken med de generaliserte konversasjonelle implikaturene, eller med skillet mellom hva som kan være sant og hva som kan påstås, så bidrar han til å belyse viktige egenskaper ved språket. Og dette arbeidet kan videreutvikles og brukes til å bygge opp en ny type formalisering av dagligspråket.

Det er klart at det er flere aspekter ved Grice sin meningsteori som jeg kunne tatt opp her, men jeg har vært nødt til å foreta visse valg. Ting jeg ikke har snakket om nå, er for eksempel mer konkret hvordan man kan videreutvikle Grice sin teori, og hvordan han faktisk løser en del av kondisjonalproblemet ved å innføre samarbeidsprinsippet og samtalemaksimene. Disse tingene får vi heller komme tilbake til ved en seinere anledning.

Takk for meg!